

Ett problem med den svenska myndighetskulturen är utpekandet av grupper som behöver ”hjälpas” till en bättre tillvaro, i detta fall ska de upplysas om arkeologins inneboende kvaliteter att förbättra människors liv. Hur går då det till? Grupper man vänder sig till är invandrare, människor i förorten och glesbygden, människor bosatta på platser med sociala problem, skolbarn och arbetslösa. Och arkeologin tillskrivs idag egendomligt nog en rad nästan helbrägdagörande egenskaper. Arkeologin tycks kunna kombineras i det oändliga enligt följande: integration och arkeologi, hållbar utveckling och arkeologi, demokrati och arkeologi, rättvisa och arkeologi – är det rimligt att föreställa sig att arkeologin besitter en sådan potential? Eller handlar det ytterst om att legitimera arkeologin? Att visa att arkeologin liksom andra fenomen i dagens samhälle också som sig bör är såväl demokratisk som hållbar?

Bokens innehåll ger uttryck för ett traditionellt grundat upplysningsideal. Ordvalen utesluter jämbördighet, de klingar aningen byråkratiskt eller kanske akademiskt: ”samskapande”, ”medborgardialog”, ”flervägskommunikation”, ”delaktighet”, ord som bara kan talas *till* en grupp. Sådana ord använder man inte i samtal med varandra, möjligen akademiker och myndighetsutövare emellan för att konsolidera betydelsen av insatsen. Kanske reagerar jag onödigt på språket i boken, men det signalerar som jag uppfattar det inte en strävan efter närhet och direkt tilltal. Man talar *om* istället för *med* sin publik.

Jag har lättare att acceptera rent kommersiella trick för att få med folk på en upplevelse av t.ex. forntiden – spelreglerna är kända och vi är alla medvetna om att det handlar om att sälja en vara. Men den godhjärtade statliga omsorgen om medborgarnas upplysningsgrad kan jag inte hantera med samma lätta sinne. För mig blir det viktiga att normering, undervisning och upplysning ersätts av mänskliga möten, relationer och engagemang, olika kunskaper som bildar en helhet, ett förtroende som byggs upp, och en ömsesidighet och respekt i utbytet av erfarenheter.

För att överbrygga klyftan mellan akademiskt utbildade arkeologer och en icke-akademisk grupp människor med intresse för historia och arkeologi, är jag övertygad om att ett fält som den experimentella arkeologin skulle vara förträffligt och inspirerande. Här kan kunskaper utifrån helt skilda livserfarenheter mötas och en diskussion uppstå, ett givande och tagande där parterna är jämbördiga eftersom de kan bidra med sina olikartade erfarenheter till en helhet som inte bara är en kuliss av

”samskapande” utan ett reellt samarbete på lika villkor. Den experimentella arkeologin i publik verksamhet är ett ämne som inte finns med alls i boken, men den kunde vara en viktig poäng för framtiden. Jag kan förstå om diskussionen inte har kommit upp då museet förmodligen inte har bedrivit experimentell arkeologi i någon större utsträckning. Förslaget bör dock väckas. I en tid då den ökade professionaliseringen har försvårat för människor att ta del i arkeologernas dagliga arbete, kan inriktningar på experiment och försök, där det arkeologiska materialet inte riskerar att förstöras, vara en fullt tillgänglig väg mot ökad publik kontakt och diskussion.

I tillägg till att gräva ut sin gård kunde Historiska museet fundera på att omvandla den till ett experimentalarkeologiskt fält där rökdimmorna ligger täta. Min konklusion blir att författarna i en kommande bok kan lämna frågan vad arkeologin kan ge människor och istället ställa frågan omvänt: Vad kan människor ge arkeologin? Med den utgångspunkten kan säkert många oväntade förslag till förnyad publik kontakt uppstå. Det kan också hända att en självklar ödmjukhet inför människors olika erfarenheter uppstår automatiskt.

*Publik arkeologi* är både läsvärd och tänkvärd för personer med intresse för arkeologins och kulturarvets roll för människor idag. Jag kan varmt rekommendera boken då den sätter igång en rad funderingar om hur arkeologins kontakt med en intresserad omgivning faktiskt ser ut – och kan se ut framöver.

Bodil Petersson, Lund

Alf Arvidsson: *Musik och politik hör ihop. Diskussioner, ställningstaganden och musikskapande 1965–1980*. Gidlunds förlag, Hedemora 2008. 436 s. ISBN 978-91-7844-763-3.

Vietnam, your latest game, you're playing with  
your blackest Queen.

Damn your souls and curse your grins, I stand here  
with a fading dream.

False Eagle I don't want your wings,  
I don't want your freedom in a lie.

Detta är en vers i låten *Ballad of a crystal man*, skriven av den engelske gitarristen och sångaren Donovan. Låten var mycket populär i 1970-talets Tyskland och många gitarrspelande ungdomar fick lära sig den. Läsningen av Alf Arvidssons nya bok *Musik och politik hör ihop*.

*Diskussioner, ställningstaganden och musikskapande 1965–1980* väckte många minnen av 70-talet, då jag lärde mig spela gitarr som tonåring i det dåvarande Västtyskland. Upptagen med att lära mig nya gitarrackord och speltekniker, var jag ganska omedveten om de politiska budskapen i de populära sångerna. Många låtar kan ur dagens perspektiv ses som vänsterinfluerade och de innehöll en tydlig kritik mot det kapitalistiska samhället, mot krig, mot exploatering och utnyttjande av den s.k. tredje världen och de handlade om allas ansvar för ett bättre samhälle. Samtidigt som jag lärde mig ett nytt musikinstrument och nya låtar, så influerades jag också av en tydlig vänsterpolitik. När jag efter läsningen av Arvidssons bok ser tillbaka på den tiden, är det fascinerande att se just det som han konstaterar i sin bok: hur lätt man genom musik kan sprida politiska budskap och hur mycket det musikaliska skapandet är influerat av aktuella politiska strömningar. Det sågs nästan som en självklarhet att en gitarrist, som under 70-talet i Tyskland inte ägnade sig åt klassiskt gitarrspel utan åt s.k. "Folkguitar"-spel, inte bara accepterade och gillade "vänsterbudskap", utan även förhöll sig kritiskt till det kapitalistiska samhället och strävade efter en bättre, mer jämlik värld, där alla människor skulle få sin plats på lika villkor. Intressant för mig som läsare med tysk bakgrund är att se att det fanns en liknande politisk påverkan i det svenska musiklivet under samma tid, men att det också fanns skillnader jämfört med det tyska musiklivet.

"Musik och politik hör ihop", menar Arvidsson. I sin nya bok har han undersökt förhållandet mellan musik och politik, med fokus på vänstervågens inflytande på det svenska musiklivet. Syftet med studien är enligt författaren att "göra en studie i relationen mellan musik och samhälle" (s. 10). Han menar att under undersökningsperioden förväntades musiken visa en tydlig koppling till det omgivande samhället. Så skulle den t.ex. förmedla engagemang och/eller protest. Musiken kunde också symbolisera emancipatoriska tankar eller en fredslängtan. Valet av tidsperiod motiverar Arvidsson med att åren före och efter dominerades av föreställningar om att musiken skulle stå över eller utanför samhället och politiken och att musik då framför allt handlade om individuell smak. Här kan man förstås argumentera emot att det även under åren före och efter 1965 och 1980 pågick ständiga diskussioner om det fanns en relation mellan musik och politik och hur den i så fall såg ut. Så fanns det t.ex. redan på 1930- och 40-talen livliga diskussioner i det svenska musiklivet,

huruvida musik skulle eller inte skulle kunna ses som uttryck för politiska förhållanden – och vice versa, huruvida de politiska förhållandena i ett land skulle påverka det musikaliska skapandet. Skillnaden i förhållande till den i boken bearbetade tidsperioden är dock att det under åren 1960–80 skedde stora förändringar när det gällde definitionen av det politiska. Medan politik fram till 60-talet ansågs vara någonting som utövades av partier och regeringar långt borta från den "vanliga människan", blev det en betydelsefull diskurs i slutet av 60-talet att alla människor deltog i det politiska livet på ett eller annat sätt, vare sig de ville eller inte. Dessa tankar spreds särskilt tydligt av vänsterrörelserna och den s.k. Vänstervågen. Vanligtvis betraktas Vietnamkriget som en av de viktigaste utlösande faktorerna för vänsterrörelserna. Vietnamkriget ledde till stora protester, demonstrationer, kort sagt, till en ny politisk aktivitet. Plötsligt var vars och ens ställningstagande viktigt och politik var någonting som angick alla. I musiklivet ledde det till många protestsånger; det inledande citatet ovan är ett av många exempel. Som Arvidsson tydligt visar i sin studie, spreds den politiska protestsången som ett viktigt medium i många länder, så även i Sverige. Dessa sånger handlade inte enbart om Vietnam, utan det kom även många sånger som bl.a. berörde ungdomars situation, arbetar- och kvinnorörelsen. I Sverige kritiserades bl.a. konsumtionshets, miljöförstöring, auktoritetstro och brist på jämlikhet. Dessa sånger är tydliga exempel på hur musik kan användas för att framföra politiska budskap och hur det aktuella politiska läget påverkar det musikaliska skapandet. De visar också hur politikbegreppet omdefinierades under denna tid.

Arvidssons teoretiska utgångspunkter är diskursanalytiska. Han menar att relationen mellan musik och politik framgår som tydligast i skrivna texter, som t.ex. recensioner, analytiska och programmatiska artiklar, vilka också utgör en stor del av hans material, tillsammans med grammfoninspelningar. Han urskiljer flera analytiska nivåer i sin diskursanalys: en överordnad samhällsnivå (olika diskurser om musik i det offentliga samtalet) och olika "mer snävt definierade fält", där en dominerande diskurs leder till olika maktpositioner (s. 18). Undersökningen ska även visa vilka subjektpositioner som blev möjliga utifrån diskursiva processer. Det framgår dock inte helt tydligt vilka diskursteorier han bygger på. Fairclough, Hall, Kress & van Leeuwen nämns, men användningen förklaras inte närmare.

Problematiskt är att Arvidsson kopplar samman dessa teoretiska utgångspunkter med Bourdieus fältteori. Han

menar att Bourdieus fältteori är användbar i hans studie eftersom den kan visa hur olika aktörer positionerar sig i relation till varandra i musiklivets olika fält och i musiklivets fält som enhet. Kombinationen av dessa två teorier leder till att studien ibland kan upplevas som inkonsekvent i sin analys. Det hade varit bra om det hade lyfts fram tydligare hur striderna om betydelsen av det politiska gick till och hur begreppet fylldes med innehåll av olika aktörer inom musiklivet. Eller studien hade i stället kunnat vara en konsekvent fältanalys utifrån hans tankar bl.a. kring det symboliska och kulturella kapitalet. I några kapitel genomförs analyser utifrån Bourdieus teoretiska modell och det är dessa kapitel som på ett utmärkt sätt visar hur samhället och musiklivet hängde samman och skapade olika handlingsmöjligheter för musiker, samt hur dessa handlingsutrymmen förändrades under undersökningsperioden. Här visar Arvidsson tydligt vilka musikersubjekt som var möjliga: t.ex. den kompromisslöse musikern som drevs av en inre övertygelse, musikern som representerade en social identitet (t.ex. en klass eller etnisk grupp), den politiskt medvetne musikern som lät andra ta del av sina kunskaper och den socialt aktive musikern som betraktar musiken som en integrerad del av tillvaron (s. 385).

Arvidssons studie visar hur musiklivet i Sverige förändrades radikalt från slutet av 1960-talet och framåt. Det handlar om nya tekniska möjligheter och nya sätt att sprida musik, bl.a. via grammofon och radio, som gjorde det möjligt att lyssna mer individuellt på musik, välja ut skivor efter egen smak och lyssna på dem när det fanns tid. Med stereoanläggningens och hemelektronikens genombrott bereddes musiken en större plats i hemmiljön än tidigare. Detta, och radions och tevens utbredning, ledde dock även till en ny massmedial användning av musik. Här är det intressant att ta del av Arvidssons diskussion kring vänstervågens "dilemma": å ena sidan ville den vänsterinriktade musikern bevara musikens autenticitet och strävade efter en nära och aktiv kontakt med sin publik, och förhöll sig på så sätt kritiskt till massmediernas användning av musiken. Å andra sidan behövde även dessa musiker massmedierna för att kunna sprida sitt musikaliska budskap och skapa sig en publik. Ett centralt begrepp under undersökningsperioden var "engagemang". Nu gällde det för musiker och andra artister att visa politiskt engagemang. Det fungerade inte längre att framställa sig själv som opolitisk under 70-talet, ett ställningstagande krävdes. Det pågick ständiga diskussioner om konstnärers engagemang i samhället och hur engagemanget uttrycktes i konsten.

Nya musikaliska uttrycksformer, som bl.a. jazz och pop, strävade efter erkännande och även de befann sig i en balansgång mellan sin strävan efter autenticitet och kommersialism. Inte bara musiken skulle kännas äkta och ärlig, utan även komponisten och de framförande artisterna. Nya musikaliska uttrycksformer användes också för att markera en distans till det som upplevdes som det gamla klassamhället, det "borgerliga", vilket för många vänsterinriktade musiker representerades av den klassiska musiken som så länge hade dominerat musikscenen. Som en motvikt till denna musik och det som den symboliserade, betonade vänstervågen betydelsen av "att göra själv" och att "alla kan spela och sjunga". Dessa musiker och artister poängterade att det nu var dags att visa att alla människor kunde utöva musik på ett eller annat sätt. Ett typiskt exempel på detta är Gärdesfesterna och spelmansstämmorna, där nu "alla skulle vara med". Vid konserter delade artisterna gärna ut enklare instrument för att få publiken att medverka. Spelmansstämmornas "buskspel", där alla intresserade kunde ta med sitt musikinstrument och spela spontant i små grupper, är ett annat exempel på detta. Det skapades spelmanslag och här var syftet att inte bara åstadkomma bra musik, utan även att alla som ville fick vara med. Det i sin tur ledde till kritik om bristande musikalisk kvalitet, när alltför många kanske mer genomsnittligt musikaliskt begåvade människor framförde musik på scenen. Men här fanns även tanken att utmana etablissemangen som i många år hade begränsat den "vanliga människans" möjligheter att spela och sjunga. Dessa föreställningar ledde naturligtvis också till krav på förändringar i musikläroarbildningarna och musikutbildningarnas innehåll.

Arvidssons studie hade dock gynnats av en mer konsekvent genomförd diskursanalys. Så får t.ex. många intressanta citat tala för sig själva och en mer ingående analys saknas. Striderna om folkmusikens originalitet, modernisering och kommersialisering hade varit värda en mer ingående analys. Debatten handlade om var denna musik skulle framföras, hur och av vem för att vara så "autentisk" som möjligt. Andra skribenter menade att folkmusiken aldrig kunde återfå sin "forna funktion", den kunde enbart leva kvar som en "liten subkultur under masskulturen" (s. 195). Man frågade sig vilka musikinstrument som var lämpliga för att framföra folkmusik och var det bra att den spreds via grammofon och teve? Här hade det varit meningsfullt att ge sig in på närgående analyser av hur de olika aktörerna förstod centrala begrepp som "autentisk", "politisk" eller "ur-

sprunglig” och hur det skapades olika subjektspositioner utifrån dessa tolkningar.

Boken visar att Arvidsson är mycket kunnig inom sitt ämne, han är en ”insider”, vilket han själv diskuterar i inledningskapitlet. För en läsare med icke-svensk bakgrund kan det dock ibland vara svårt att följa en del av de självklara beskrivningarna av 1970-talets Sverige och dess musikliv, det nämns många namn, insider-uttryck och förkortningar som inte alltid förklaras närmare. Här hade det varit bra att kontextualisera dessa mer för en läsare som inte är lika väl insatt i dessa händelser. Boken hade även gynnats av en längre förkortningsförteckning, då inte alla förkortningar förklaras i texten.

Alf Arvidssons undersökning är ett gediget och grundligt arbete och ett viktigt bidrag till forskningen om musik och samhälle i Sverige under åren 1965–1980. Han ger en intressant bild av relationen mellan musik, politik och samhälle. Han visar tydlig hur det musikaliska skapandet influeras av det politiska klimatet och hur musiken i sin tur också skapar ett politiskt klimat. Läsaren blir medveten om hur mycket i vårt nutida musikliv i Sverige som har uppstått under denna period och hur det påverkar oss än idag.

*Petra Garberding, Uppsala*

Maria Bäckman: *Miljonsvennar. Omstridda platser och identiteter*. Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2009. 272 s. ISBN 978-91-7061-054-7.

Vad är det senaste inom etnologisk forskning om svenskhet? Frågan kom från en person som tyckte att studierna *Svenskhet, den kulturförnekande kulturen* (1989) av Arnstberg, *Svensk mentalitet* (1989) av Daun och *Försvenskningen av Sverige* (1993) av Ehn, Frykman och Löfgren kändes gammalt. Beskedet blev: *Miljonsvennar* av Maria Bäckman 2009. Frågan väckte en del tankar kring den bok jag just skulle recensera, den handlar om svenskhet men hur ska den placeras i förhållande till ovan nämnda verk?

*Miljonsvennar* utspelas i en förort till Stockholm och bland en grupp gymnasieungdomar. Studien handlar förvisso om att undersöka vad svenskhet betyder för människorna på den utvalda platsen, men jag uppfattar att Bäckman snarare skriver in sin text inom fältet ”etnicitetsforskning” än etnologisk svenskhetsforskning.

Bäckman har tidigare erfarenhet av fältarbete bland gymnasieungdomar från sitt avhandlingsarbete. Hon

skriver att ungdomarna som förekommer i hennes doktorsavhandling *Kön och känsla* (2003) ingick i en homogen medelklassmiljö där alla sedan generationer var födda svenskar och därmed att: ”ingen sa ett knyst om vare sig klass, svenskhet eller religion (s. 14)”. Samtidigt ingår hon i en forskargrupp som på olika sätt studerar andra, mindre homogena miljöer och forskarkollegorna hade helt andra intryck av hur ungdomar talade med och om varandra i termer av klass, etnicitet och religion och att svenskhet eller snarare ”vithet” var centralt, viktigt och omdiskuterat. Detta väckte frågor om svenskhetens betydelse. Författaren ställer sig frågan: ”Vad händer med svenskhet när denna inte längre uppbär rollen av att vara en självklar normalitet?” (s. 25). Frågan om etnicitet och vad det innebär att vara svensk i minoritet står i centrum, men Bäckman har också en intersektionalistisk ambition att se hur etnicitet, klass, religion, sexualitet och kön samspelar och skapar relativa positioner för olika personer.

Studien bygger på ett omfattande fältarbete som tog sin början 2004 då Bäckman etablerade kontakt med en gymnasieskola i en förort till Stockholm. Med detta som utgångspunkt kunde hon dels följa undervisningen i en klass, dels lära känna de ungdomar som kom att bli hennes huvudinformanter: Bodil, Tiina och Josephine. Dessa tre följde Bäckman på ett särskilt sätt med många och långa samtal och intervjuer kring olika teman. Hon lät dem vara hennes vägvisare runt om i förorten och i beskrivningen av den. Det är dessa tre tjejer och deras närmaste klasskamrater som utgör basen för studien. Det är deras ordval och tolkningar av svenskhet, hur svenskar är, vem som är invandrare, som beskrivs i första hand. Bäckman understryker detta redan i inledningen där hon förklarar att hon i första hand utgår från en emisk definition av nationalitet, nämligen ungdomarnas egen. I ett andra steg vänder och vrider hon på de emiska definitionerna genom att ifrågasätta dem. Ofta tycks hon ha gjort det redan vid intervju- eller observationstillfället och i flera av utdragen från fältdagboken problematiserar ungdomarna själva det faktum att de så tvärsäkert kan använda kategorier som svensk eller invandrare och tala om hur dessa är, samtidigt som det känns som att Bäckmans frågor tvingar dem till att generalisera på ett sätt som de själva tycker är knepigt.

Bäckman själv blir på detta sätt hela tiden närvarande. Det är ibland nästan smärtsamt att läsa hur hon kommer med sina kommentarer, hur hon som forskare hela tiden är med, fast vid sidan om och hur svårt det kan vara att förankra och legitimera sin närvaro. I en längre passage